

Konu: Ruhsal İnsan
Yazı: 03

Mevlâna Celaleddin Rûmi

Doç. Dr. Haluk Berkmen

Mevlana 30 Eylül 1207 yılında Türkistanın Belh şehrinde doğmuştur. Babası Muhammed Bahaeddin Veled kendi zamanında bilginler padişahı anlamına gelen "Sultan-ı-ulema" lakabıyla anılırdı. Moğol akımının Türk illerini tehdit etmesi ile birlikte birçok değerli düşünür Türkistandan Anadoluya göç etmişlerdir. Mevlana da 1221 yılında, henüz 14 yaşında iken, babası ile birlikte Konya'ya göçmüştür. Ömrünün sonuna kadar Konya'da kalan Mevlana 1273 yılında vefat etmiştir. Yunus Emre'nin ise ne doğum ne de ölüm tarihleri belli değildir. Ama Mevlanadan daha genç olduğu tahmin edilen Yunus 1300'lerin başlarında yaşadığı tahmin edilmektedir.

O dönemde Anadolu şehir devletleri halinde örgütlenmişti. Anadolu Selçuklularının yönetici sultanları etraflarında sanatçı ve düşünürlerin bulunmasından özel bir gurur duymakta ve onları kollayıp korumaktaydılar. Aynı durumu İtalya'da küçük şehir prensliklerinde de görmekteyiz. Öte yandan bu küçük şehir devletleri birbirleri ile savaşmaktan da geri kalmıyorlardı. İşte hem Mevlana hem de Yunus Emre Anadolu'nun bu karışık döneminde etraflarına sevgi ve bilgelik saçan birer ermiş kişidirler.

Hazreti Mevlana sadece döneminde değil, halen bugün bile az rastlanan cinsten bir kişiliktir. Hem şiir hem müzik hem de dans dallarında sanatın doruklarına varmış nadir bir şahsiyettir. Bilindiği kadarıyla şiirlerini kendisi cezbe (yarı trans) halinde söylemiş yanındaki şahıslar söylediklerini kaleme almışlardır. Önce cezbe kavramı üzerinde biraz duralım (**Sema**).

Cezbe 'çekim' demektir. Yani, kişinin bir hal içine girip kendini ve zaman kavramını unutması şeklinde açıklanabilir. Mevlana hem şiir söylerken, hem ney çalarken, hem de sema dönüşünde cezbeye girdiği biliniyor. Sema dönüşünde doğanın temel bir hareketini canlandırıyor.

Gezegenler güneş etrafında dönerler. Atom yapısında elektronlar da çekirdek etrafında dönerler. Doğanın en temel özelliği olan bir merkez etrafında dönme hareketini Mevlana sezgi gücüyle ifade etmiştir. Evrendeki her yapı döndüğü gibi insanoğlu da sürekli bir dönüşün içindedir. İnsan dünya ile birlikte döndüğü gibi, vücudundaki kan dolaşımı da sürekli bir dönüş içindedir. Yaşamı da topraktan gelip tekrar toprağa dönüş hareketi içerir. Benzer şekilde Semazen hem kendi etrafında hem de bulunduğu alanda saat ibrelerinin ters yönünde döner.

Sema, kulun hakikate yönelişinin, aşkla yücelip, nefsini terk ederek, Hak'ta yok oluşunun ve olgunluğa ermiş kamil insan olarak tekrar dünyaya dönüşünün sembolik ifadesidir. Semazen önce kollarını çapraz bağlayarak görünüşte 1 rakamını temsil eder ve böylece Allah'ın ve tüm yaratılışın birliğini onaylar. Daha sonra, kolları açık, sağ eli göklere sol eli ise yere bakar durumda dönmeye başlar. Hak'tan aldığı ihsanı halka aktarır ve bu arada kendi etrafında dönerek bütün insanları ve yaratılmışları aşkla kucaklar.

İşte Mevlana'nın bir Rubaisinin Türkçe çevirisi:

***Canlar canı dört döner de kalbimde döner
Ruhum da döner, canım da, sevgim de döner
Ben bir ağacım, içten kökten gülerim
Aşk çeşmesi döndükçe sevincim de döner.***

Burada "**ben bir ağacım**" derken, bir ağaç gibi yere kök salmış fakat dalları göğe doğru yükselmiş, hem yer hem de gök sayesinde var olduğunu söylemektedir. Zaten semazen'in bir elinin göğe doğru, diğer elinin yere dönük olması gök ile yer arasında varlığını sürdürdüğünün ve yüce Allah'tan alıp kula aktardığının işaretleridir.

Ey felekte yuva kuran zavallı. Kendini o temiz âlemden mi gelmiş sanıyorsun? Sen toprak üzerine kendi nakşını işledin ama ne yazık ki aslını unuttun.

Ey düğümler çözme yolunda can vermiş, vuslattan (birlikten) doğmuş, ayrılıkta ölmüş insanoğlu. Ey deniz kıyısında susuzluktan uykuya dalmış, hazineler üstünde açlıktan ölmüş zavallı gafil.

Sen öyle bir varlıksın ki, senin varlığın da yokluğun da hep O'dur. Senin sevincinin de gamının da sermayesi hep O'dur. Sende ona bakacak göz yoktur. Yoksa başından ayağına kadar hep O'sun sen. (**Rubailer 1300-1302**)

Mevlâna, vuslattan doğmuş, ayrılıkta ölmüş insanoğlu, derken **Tanrının birliğinden doğmuş fakat bu dünyada ayrı olduğu kanısı içinde adeta ölmüş insanoğluna seslenmektedir**. Burada Mevlana Muhiddin İbnül Arabî'nin Vahdet-i Vücut felsefesini anlatıyor. Bu felsefede ikilik değil, teklik, yani **ehadiyet** vardır.

Mevlana nefsin dünyevi tutkusunu bir Rübaisinde (1354) şöyle dile getirmektedir:

Tanrım, beni şu yaramaz nefsin elinde bırakma. Senden başka ne varsa onları hoş gösterme bana. Ben senin kulunum. Beni tekrar kendime kul etme.

Ve ilave ediyor:

Suretsiz sevgilinin (Tanrının) yüzünü bir görseniz, ev sahibi de sizsiniz, ev de sizsiniz, Kâbe de siz. On keredir o yoldan o eve gittiniz, bir kere de şu evden şu dama çıkın. O ev güzel, eserlerini izlerini söylediniz. O ev sahibinin izlerini de gösterin. O bahçeyi gördüyseniz, nerde bir demet gül? Tanrı denizindeyseniz, nerde bir can incisi?

Bütün bunlarla beraber o zahmetleriniz define olsun size. Fakat yazıklar olsun ki kendi definenize kendiniz perdesiniz. (Divan-ı-Kebir)

Yani, Hacca gitmek yetmiyor. Tüm gayretlerin bir somut göstergesi olması gerek diyor Mevlâna. Sadece okumak ve bilim adamı olmak gerçek insan olmaya da yetmiyor. "O bahçeyi gördüyseniz, nerde bir demet gül? Tanrı denizindeyseniz, nerde bir can incisi?" Derken uygulamadan söz ediyor. Uygulama ise kendi içine bakmak ve yanlış olan davranışları düzeltmekten geçer.

Mevlana "yazıklar olsun ki kendi definenize kendiniz perdesiniz" derken, insanın kendi nefesine kul olmasını kast etmektedir. Kendini kul eden nefis **Nefs-i Emmare**, yani emreden benliktir. Oysaki asıl amaç bütünü kendinde görmek ve "**Benim hayrım ve bütünün hayrı için çalışırım, uğraşırım didinirim**" diyebilmektir.